

TIBOR HRS PANDUR I LIVIJA PANDUR
PREMA RICHARDU III. I DRUGIM DRAMAMA
W. SHAKESPEAREA

KRALJICE

REŽIJA **Livija Pandur**

KMD
KAZALIŠTE MARINA DRŽIČA

TIBOR HRS PANDUR I LIVIJA PANDUR
PREMA RICHARDU III. I DRUGIM DRAMAMA
W. SHAKESPEAREA

KRALJICE

REŽIJA **Livija Pandur**

PREMIJERA **01.12.2023.**
Velika scena

KMD
KAZALIŠTE MARINA DRŽIČA

KRALJICE

AUTORSKI TIM

4

REŽIJA I ADAPTACIJA

Livija Pandur

DRAMATURGIJA I

ADAPTACIJA

Tibor Hrs Pandur

PRIJEVOD

Antonela Tošić

Tibor Hrs Pandur

SCENOGRAF

Marko Japelj

KOSTIMOGRAF

Leo Kulaš

KOMPOZITORI I
OBLIKOVATELJI
ZVUKA

**SILENCE (Boris Benko
i Primož Hladnik)**

OBLIKOVATELJICA SVJETLA

Vesna Kolarec

OBLIKOVATELJICA

VIDEO PROJEKCIJA

Lina Rica

ASISTENTICA

KOSTIMOGRAFIJE

Petra Andrić

ASISTENTICA

DRAMATURGIJE

Antonela Tošić

SURADNICA ZA PJEVANJE

Ines Tričković

UČITELJ BOKSA

Pero Konsuo

JEZIČNA SAVJETNICA
I LEKTORICA

**Tajana Ivanković
Martić**

INSPIRICIJENTICA

Anita Bubalo

Elizabeta ml.

Bruna Tullio

Sluga /

Vojvoda od Yorka /

Richard III. /

Brakenbury /

Liječnik /

Henry VII.

Zdeslav Čotić

KRALJICE

DJELA KORIŠTENA U PREDSTAVI

U PREDSTAVI SE KORISTI AUTORSKA GLAZBA:

Koncert za obou u D-molu
(Albignioni)

Stabat Mater (Pergolesi)

Nisi Dominus RV 608 i *Koncert*
u G-duru (Vivaldi)

Britannic Salute

Stone (Shekuza Footsteps)

U ADAPTACIJI KORIŠTENE SU:

drame Williama Shakespearea
(*Richard III.*, *Richard II.*, *Henry VI.*
(1–3), *Macbeth*, *Coriolanus* i *King*
John) i ulomci iz knjiga i članaka:

Virginia Woolf: *A Room of One's*
Own (1929) i *Men and Women*
(1920., u: *Books and Portraits*,
1977.)

Marylin French: *Shakespeare's*
Division of Experience (Ballantine
Books, 1981.);

Madonne M. Miner: *Neither*
Mother, Wife, nor England's
Queen': The Roles of Women in
Richard III. (u: *Critical Essays on*

Shakespeare's Richard III.,
G. K. Hall & Co., 1999.);

Doris Martin: *Shakespeare's*
"Fiend-like Queens":
Charakterisierung, Kontext
und dramatische Funktion der
destruktiven Frauenfiguren in
Henry VI, Richard III, King Lear
und Macbeth (Carl Winter
Universitätsverlag, 1992.);

Phillipa Woodcock: *Queenly*
Poverty: the justified
impoverishment of Elizabeth
Woodwille and Katherine of
Aragon (Mémoire et Territoires/
LISAA, 2016.);

Ekkehart Krippendorff: *Der*
unaufhaltsame Aufstieg des
Herzogs von Gloucester: Richard
III. (u: *Politik in Shakespeares*
Dramen, Suhrkamp, 1992.);

Olivier Kemeid: *Five Kings,*
L'histoire de notre chute
(Lemeac, 2015).

KRALJICE

IGRAJU

Margareta
Marija Šegvić

Kraljica Elizabeta
Nika Lasić

Lady Anne
Angela Bulum

Vojvotkinja od Yorka
Mirej Stanić

5

[K]ad žena ne bi postojala nigdje osim u fikciji koju pišu muškarci, netko bi mislio da je ona biće od velikog značaja, vrlo raznolika, junačna i zla, sjajna i prljava, beskrajno lijepa i nevjerovatno gadna, velika poput muškarca, neki bi pomislili i veća. Ali to je žena u fikciji. U stvarnosti nju su zaključavali, tukli i bacali o zid. [...] Sigurno smo to neobično čudovište izmislili, čitajući najprije povjesničare, a zatim pjesnike: crv s orlovskim krilima, duh života i ljepote koji u kuhinji reže slaninu. Ali ta čudovišta, iako zabavna u mašti, u stvarnosti zapravo ne postoje.
Virginia Woolf: Vlastita soba (1929.)

Tibor Hrs Pandur

8 **“NI MAJKA, NI
ŽENA, NI ENGLESKA
KRALJICA”: KRALJICE
U *RICHARDU III.***

Osnovna dramska struktura za predstavu KRALJICE temelji se na *Richardu III.*, posljednjoj drami Shakespeareova povijesnog ciklusa (napisana oko 1592.) u kojoj obrađuje jedno od najkrvavijih razdoblja engleske povijesti, poznato kao Ratovi dviju ruža (1455.–1487.), te niz građanskih ratova za englesko prijestolje između sljedbenika dviju suparničkih grana kraljevske kuće Plantageneta: Lancastera i Yorka. Uslijed tih ratova je 1471. umro posljednji muški nasljednik kuće Lancaster i naslijedila ih je loza Tudor. 1483. dogovorene su političke zaruke kuća Tudor i York i time je stvorena nova kraljevska dinastija koja je riješila sporove te položila temelje za vladavinu Elizabete I., tzv. Elizabetinsko doba. Shakespeare je navodno zločinstvo Richarda III. iskoristio kao opravdanje za utemeljenje mita o Tudorskoj dinastiji. Richarda demonizira, kao moralnu pošast epskih razmjera, da bi idealizirao i legitimirao vladavinu Richmonda ili Henryja VII., kojeg predstavlja kao Božjega posrednika i odrješnika.

U kontrastu s etabliranim praksama štrihanja ženskih uloga i replika u suvremenim produkcijama *Richarda III.*, u KRALJICAMA eliminiramo gotovo sve muške uloge (osim kad nam dramaturški trebaju) i fokusiramo se na sudbinu kraljica, koje već prema Shakespeareu čine jedinu i često previđenu opoziciju Richardovoj diktaturi, mizoginiji i nasilju. Suvremene analize su pokazale da žene u Richardu III. predstavljaju odlučujući čimbenik koji je pomogao okončati Richardovu diktaturu. Uz to je Shakespeareov tekst podvrgnut i dekonstrukciji pomoću kritičkih feminističkih analiza njegovog opusa.

“Na scenu, jedna za drugom, izlaze četiri žene triju generacija čije su sudbine u mnogočemu slične. Bez obzira na svoju možebitnu krivnju, sve su one žrtve građanskog rata, udovice i majke ubijenih sinova. Kobne posljedice tih gubitaka sasvim su im jasne: s jedne strane, otkrivaju mizoginiju i ovisnost žena o muškoj rodbini u vezi sa sigurnošću, čašću i društvenim priznanjem, s druge.”¹ Četiri kraljice, i jedna koja će to tek postati, isprva se međusobno bore za vlast: od težnje za svjetskim priznanjem, do prihvaćanja i žudnje za smrću kao svršetkom ovih “nemirnih i burnih dana bijesa”. Iz njihovih međusobnih odnosa i obračunavanja, koje u početku karakterizira manjak empatije, sitna suparništva i natjecanja u pretrpljenim gubicima, tijekom drame uspostavljaju solidarnost, međusobno razumijevanje i suosjećanje, jer ubrzo shvaćaju vlastitu beznadnu situaciju na rubu društvene stvarnosti. Patrijarhalni sistem i Richardova vladavina terora visceralno se kroz njih manifestiraju i na kraju mobiliziraju da se barem riječima, unatoč svemu,

odluče na pobunu i verbalnu kontraofenzivu. To je u danom povijesnom kontekstu ujedno i jedina mogućnost za nadvladanje nasilja, samoveličanja sebe (i svojih) i sotonizacije drugih — temeljnog mehanizma svake strahovlade.

Njihovo ustrajno “nabrajanje mrtvih postaje razumljivo ako shvatimo da su ožalošćene žene svoj identitet, a prije svega svoju društvenu vrijednost, crpile iz uloge majke i supruge poštovanog muškarca. Stoga, njihovo sugestivno ponavljanje imena mrtvih i njihov očaj nisu samo izraz osobne tuge, nego i borbe za opstanak i očuvanje društvenog značaja, što je u to vrijeme jedino pružalo sigurnost i samopouzdanje. Uvjetovane društvenim poretom, u kojem je ženama uskraćeno pravo na samoodređenje, i definirane samo kroz svoj odnos s mužem i obitelji, smrt muških srodnika je, uz zbunjenost, tugu i bol, uvijek značila i trajnu društvenu degradaciju zbog neizbježnog gubitka titule, položaja, statusa i identiteta.”² Tragedija prešućenih i previđenih KRALJICA iz *Richarda III.* tim više dolazi do izražaja zbog njihove sustavne podređenosti, života u stalnoj opasnosti i strahu od zlostavljanja te odanosti mrtvima, čiji gubitak trpe dvostruko, jer smrću njihovih muških srodnika, koje Richard ubija kao na pokretnoj traci, sve više gube osnovne temelje vlastite egzistencije, a njihova se sudbina transponira u patnju čitavog naroda pod brutalnom okupacijom.³

¹ Doris Märtin: *Shakespeare's "Fiend-like Queens": Charakterisierung, Kontext und dramatische Funktion der destruktiven Frauenfiguren in Henry VI, Richard III, King Lear und Macbeth* (Carl Winter Universitätsverlag, 1992., str. 73).

² Ibid., str. 74.

³ Ibid., str. 80.

Shakespeareova kultura bila je svakako duboko mizogina, uključujući i njegove povijesne izvore. Elemente, koji čine ljudski karakter, shvaćala je kao muške i ženske te poistovjećivala moralne kvalitete sa spolovima. Ovi stavovi u mnogočemu nisu nimalo zastarjeli i imali su dalekosežne posljedice. David Graeber, u knjizi *Utopija pravila*, piše kako “kraljevi, političari, slavne osobe ili izvršni direktori paradiraju uokolo nesvjesni svoje okoline dok su njihove žene, sluge, osoblje i pomoćnici neprestano angažirani u imaginativnom radu održavanja njihovih fantazija [...] Rad u modernom društvu podijeljen je na dva područja: najamni rad, čija su paradigma uvijek tvornice, i kućanski rad – koji je uglavnom dodijeljen ženama. Prvi je uglavnom o stvaranju i održavanju fizičkih objekata dok je drugi o stvaranju i održavanju ljudi i društvenih odnosa [...] ono što sam nazvao ‘interpretativni rad’, koji osigurava nastavak života [...] i koji bi trebao biti prepoznat kao primarni oblik rada. Kao temeljni zadatak trebamo imati brigu, energiju i rad posvećen ljudskim bićima. Ono do čega nam je najviše stalo uvijek su drugi ljudi, a u većini nekapitalističkih društava podrazumijeva se da proizvodnja materijalnih dobara ima podređeni položaj u širem procesu oblikovanja ljudskih bića.”⁴ Danas nam je jasno da je Shakespeare “koji je obuhvatio cijeli zapadni svijet, i sam bio žrtva njegovog suštinskog ograničavanja iskustva žene [...]. Ako razumijemo njegovu nesposobnost priznavanja ženskog u svijetu moći, ovo je razumijevanje vrijedno pažnje, ne zato što ga umanjuje, već zato što mijenja nas i našu viziju mogućeg u njegovim dramama i u našim životima.”⁵

⁴ David Graeber: *Utopija pravila, O tehnologiji, neumnosti in skrivnih radostih birokracije* (Ljubljana: Beletrina, 2017., str. 99).

⁵ Carolyn G. Heilbrun: Review of *The Woman's Part: Marilyn French's Shakespeare's Division of Experience, and Coppelia Kahn's Man's Estate: Masculine Identity in Shakespeare*, u: *Signs* 8 (1982.), str. 185–86), citirano u: Angela J. C. Ingram: *In the Posture of a Whore: Changing Attitudes to "Bad" Women in Elizabethan and Jacobean Drama, Volume II* (Institut für Anglistik und Amerikanistik, Universität Salzburg, 1984., str. 348–349).

Tibor Hrs Pandur i Livija Pandur prema Richardu III. i drugim dramama W. Shakespearea

KRALJICE

Prijevod: Antonela Tosić
Tibor Hrs Pandur

LICA

MARGARETA

KRALJICA ELIZABETA

LADY ANNE

VOJVOTKINJA OD YORKA

SLUGA, KRALJ RICHARD III., VOJVODA OD YORKA, BRAKENBURY, LIJEČNIK, RICHMOND (KRALJ HENRY VII.)

ELIZABETA MLAĐA

SCENA O.1 – PROLOG

VIDEOTEKST O.1:

[K]ad žena ne bi postojala nigdje osim u fikciji koju pišu muškarci, netko bi mislio da je ona biće od velikog značaja, vrlo raznolika, junačna i zla, sjajna i prljava, beskrajno lijepa i nevjerovatno gadna, velika poput muškarca, neki bi pomislili i veća. Ali to je žena u fikciji. U stvarnosti nju su zaključavali, tukli i bacali o zid. [...]

Sigurno smo to neobično čudovište izmislili, čitajući najprije povjesničare, a zatim pjesnike: crv s orlovskim krilima, duh života i ljepote koji u kuhinji reže slaninu. Ali ta čudovišta, iako zabavna u mašti, u stvarnosti zapravo ne postoje.

Virginia Woolf: Vlastita soba (1929)

SCENA O.2 – EKSPOZICIJA

VIDEOTEKST O.2.1:

Ispiše se: "William Shakespeare: KRALJ RICHARD III."

Naslov se precrtava: "KRALJ RICHARD III."

Precrtani naslov nestane, ispiše se: "KRALJICE".

Nestane i "William Shakespeare"

VIDEOTEKST O.2.2:

MARGARETA,

udovica kralja Henryja VI. i majka

ubijenog prijestolonasljednika Edwarda, muža Lady Anne

VIDEOTEKST O.2.3:

LADY ANNE,

udovica Edwarda, sina kralja Henryja VI., kasnije udana za Richarda, vojvodu od Glouceстера, zatim kralja Richarda III., sina Vojvotkinje od Yorka

VIDEOTEKST O.2.4:

VOJVOTKINJA OD YORKA,

obudovjela majka kralja Edwarda IV., vojvode Clarencea i Richarda, kasnije kralja Richarda III., svekrva Lady Anne i kraljice Elizabete

VIDEOTEKST O.2.5:

KRALJICA ELIZABETA,

žena kralja Edwarda IV., sina Vojvotkinje od Yorka, majka dvojice prijestolonasljednika i njihove starije sestre Elizabete mlađe

SCENA 1 – ŠUPLJA KRUNA

MARGARETA

Pričajmo si tužne priče o životu i smrti kraljica: jedne ubijene u ratu, jedne s prezirom, druge sa samoćom, jedne bijesne, prognane u sebe ili u zemlje još nepoznate, na roditelje svedene, kraljevima definirane, mačem zavedene, u rađanje ubojica prisiljene. Jedne su preživjele

ponižene, preštrihane, izbrisane, jedne utišane, druge poludjele, ali sve obudovjele –jer u šupljoj kruni koja obavlja smrtno čelo kralja, vlada smrt: ondje sjedi ta luda, ruga se njegovom sjaju i veličini. Pušta ga, na kratko, da odigra scenu, da monarhizira, budi strah i ubija nas očima; ispunjava ga domišljatom iluzijom da je meso, taj zid oko našeg života, neprobojan poput mjedi; a kad joj igre napokon dosade, sitnom iglom probuši zidine njegova dvorca – i zbogom kralju!

VIDEOTEKST 1.1.1:

3H6

Nakon godina građanskog rata između kraljevskih kuća York i Lancaster, Richardov otac, vojvoda od Yorka, preuzima od Henryja VI. englesku krunu. York pristaje da će Henry vladati do svoje smrti, a prijestolje će zatim naslijediti obitelj York. Kraljica Margareta na to pobjesni jer želi da njezin sin, princ od Walesa, bude sljedeći kralj. Ona predvodi vojsku koja poražava Yorkove pristaše, a vojvoda od Yorka i njegov najmlađi sin Rutland poginu u bitki.

VIDEOTEKST 1.1.2:

Pristaše Yorka se ipak okupe u velikom broju, te Margareta pobjegne u Francusku. Najstariji Yorkov sin preuzima krunu kao Edward IV. te Henryja VI. strpa u londonski Tower, gdje ga ubiju Richard, vojvoda od Glouceстера, i njegov brat, vojvoda od Clarencea. Iako Margareta okupi

nove snage, poražena je u bitki kod Tewskburyja. Richard umori njezinog sina, ali Edward joj udijeli milost.

VIDEOTEKST 1.2

R3: 1.1

Edward IV. je sada zakoniti kralj, ali njegov brat Richard već pokušava preuzeti prijestolje zavjerama, uklanjajući sve koji mu se nađu na putu. Iznosi svoj plan u kojem ubija brata Clarencea i ženi se s Lady Anne, udovicom princa Edwarda, nasljednika Henryja VI.

SCENA 2. "MAČEM SAM TE ZAVODIO I ZLOSTAVLJANJEM OSVOJIO"

VIDEOTEKST 2:

R3: 1.2

Richard se udvara Lady Anne iznad trupla kralja Henryja VI., njenog punca, još jedne Richardove žrtve.

LADY ANNE

Prokleta ruka koja je te rane otvorila! Prokleta srce koje srca nema! Prokleta krv koja je ovu krv prolila! Neka ga još strašnija sudbina zadesi, tko je nas uništio kad je tebe ubio. Ako ikad bude imao dijete, neka se prerano rodi gnjusno i odvratno; da majku, koja je o njemu sanjala, strah preplavi kada ga pogleda, i neka tu nesreću naslijedi. Ako se ikad oženi, neka mu ženu njegova smrt muči više, nego je mene smrt kralja i mog muža. Otvori se, zemljo, i progutaj

ga odmah, kao što gutaš krv dobrog kralja, koju je prolio.

VOJVOTKINJA OD YORKA

Možda je taj, koji je uzrok njihove smrti, jednako kriv kao taj koji je izvršio ubojstvo?

LADY ANNE

Tvoj sin je izvršio ubojstvo. On je kriv!

VOJVOTKINJA OD YORKA

Tvoja je ljepota kriva. Ljepota tvoja, koja ga je u snovima zavodila, da čitav svijet pokolje za jedan sat na tvojim grudima.

LADY ANNE

Da sam to znala, nohtima bih izgrebala ljepotu sa svog lica.

VOJVOTKINJA OD YORKA

Neprirodno je svetiti se onome koji te ljubi.

LADY ANNE

Pravedno je i razumno osvetiti se onome, koji mi je muža ubio.

VOJVOTKINJA OD YORKA

Onaj koji te muža lišio, učinio je da boljeg dobiješ.

LADY ANNE

Boljeg nema. Tko je od njega bolji? Gdje je?

VOJVOTKINJA OD YORKA

Moj te sin Richard ljubi više nego te je on.

(Anne ju pljune.)

VOJVOTKINJA OD YORKA

Mene pljuješ?

LADY ANNE

Žao mi je što nije otrov.

VOJVOTKINJA OD YORKA

Tvoje oči su otrovale njegove. Zbog njih slane suze lije, izgubljen kao dijete, on koji nikad nije plakao. Čak ni tada, kad nam je Margareta ubila Rutlanda. Ni onda, kad mu je ubila oca. One koje mu nije iscijedio taj tužni dan, iscijedila si ti: i sada je slijep od suza. Nikog nikad nije molio, nikom nikad nije laskao...

(Lady Anne se prezirno okrene od nje.)

Ne skupljaj usne u prezir kad ih je Bog stvorio za poljupce. Ako pak žudiš za osvetom, i nemaš oprosta, uzmi mač! Utjeraj mač ga u onog koji te obožava! Ne oklijevaj! On ti je ubio kralja Henryja, tvoja ljepota ga je na to navela. Zamahni!

Ubio ti je Edwarda, a tome si kriva ti. Uzmi mač ili uzmi njega!

LADY ANNE

Zaista mu želim smrt, ali ubojica neću biti.

VOJVOTKINJA OD YORKA

Onda mu naredi da se ubije i on će to učiniti.

LADY ANNE

Već jesam.

VOJVOTKINJA OD YORKA

Istina, ali u bijesu. Reci to još jednom i njegova ruka, koja ti je ljubav iz ljubavi ubila, ubit će, iz ljubavi prema tebi, ljubav stoput veću. A ti ćeš opet biti kriva.

LADY ANNE

Dobro.

VOJVOTKINJA OD YORKA

Jesmo li se pomirile?

LADY ANNE

To će uskoro biti jasno

VOJVOTKINJA OD YORKA

Može li se nadati?

LADY ANNE

Svi se nadaju. Zar ne?

VOJVOTKINJA OD YORKA

Uzmi ovaj prsten.

LADY ANNE

Tko uzima, još ne daje.

(stavlja prsten)

VOJVOTKINJA OD YORKA

Kao što ovaj prsten okružuje tvoj prst, tvoje grudi obavijaju njegovo srce. Imaj oboje, jer je oboje tvoje. I ako tvoj vjeran sluga izmoli samo jednu uslugu, bit će sretan do kraja svojih dana.

LADY ANNE

Što onda hoćeš?

VOJVOTKINJA OD YORKA

Da ovaj tužni posao prepustiš njemu, koji za tuđu ima više povoda od tebe. Iz više razloga te molim da ga uzmeš.

LADY ANNE

Veseli me da se zaista tako kaje.

SCENA 3 – ZLE SLUTNJE**VIDEOTEKST 3:**

R3: 1.3

Prva Richardova žrtva je njegov brat Clarence, sljedeći u redu za prijestolje, kojeg je pod Richardovim utjecajem kralj optužio za veleizdaju. Dok Clarencea odvođe u zatvor, kralj Edward IV. se ozbiljno razboli.

Kraljica Elizabeta neutježno plače.

LADY ANNE

Kralj će se uskoro oporaviti, bez brige.

ELIZABETA

Što me čeka ako zaista umre?

LADY ANNE

Ništa gore od gubitka takvog gospodara.

ELIZABETA

Gubitak takvog gospodara znači sve najgore.

LADY ANNE

Ako umre kralj, sinovi će ti biti utjeha.

ELIZABETA

Još su mladi... a skrbnik će im biti – tko?! Richard Gloucester, koji ne voli ni mene, ni tebe, ni vas.

LADY ANNE

Što? Je li to zaključeno?

ELIZABETA

Nije zaključeno, ali je dogovoreno. Tako će biti, ako kralj umre.

LADY ANNE

(sarkastično)

Od Yorkova se sunca sada prometnula u žarko ljeto zima naših jada...

ELIZABETA

(Slugi)

Bože, daj mu zdravlja. Ima li još nade?

SLUGA

Ima nade. Želi pomiriti Richarda od Gloucestera i vašu braću.

ELIZABETA

Dao Bog da sve bude dobro... Da se svi sporovi doista završe... Ali bojim se da je naša sreća sada na vrhuncu.

VOJVOTKINJA OD YORKA

Krivo činite mom sinu, neću to podnositi! Tko Richarda tuži kralju? Tko kralju puni uši glasovima smutnje? Smrt za njega znači biti s bližnjima u sporu... O bratstvu svih dobrih ljudi, Richard samo mašta. Zar pošten čovjek ne može živjeti u miru, a da njegovu istinu ne krivotvore te svilene, podle, umiljate ulizice.

ELIZABETA

Zavidi nam što smo sretni, što smo napredovali; dao Bog da nam u nevolji ne bude od potrebe!

VOJVOTKINJA OD YORKA

On je sad u nevolji i nemilosti zbog tebe. Zbog tebe je Clarence sad u zatvoru. Richard odbačen, plemstvo podijeljeno ...

ELIZABETA

On koji me iz moje skromne sreće podigao u visine, pune brige, zna da nikad nisam kralja poticala protiv Clarencea, već sam ga uvijek iskreno branila. Vrijedaš me kad na me bacaš tu gadnu sumnju.

VOJVOTKINJA OD YORKA

Možeš li osporiti da nisi kriva što je moj sin zatvoren?

ELIZABETA

Predugo već podnosim te surove psovke i uvrede. Kralju ću reći kako postupate sa mnom. Radije obična sluškinja sa sela, nego moćna kraljica koju ovako muče i ponižavaju.

SCENA 4.1 – RAT DVIJU RUŽA

ELIZABETA

Malo mi veselja donosi engleska kruna.

MARGARETA

Daj Bože da ga imaš još i manje jer prijestolje na kojem sjediš moje je, ne tvoje!

U zatvoru mi je ubio muža, a sina Edwarda u bitki kod Tewksburyja,

Richard, podli ubojica! Gdje je taj mesar prokleti? Richarde, gdje si?

VOJVOTKINJA OD YORKA

Margareta!

MARGARETA

Još gore ste od njega! Neka vašu djecu uzme smrt onako kako ste vi, koljači, ubili mog sina! Što vam govorim već znate: cijela država je klaonica, ljudi pobijeni, zakoni poništeni, blago opljačkano. A tamo je pas koji je sve počinio.

VOJVOTKINJA OD YORKA

(Elizabeti)

Ti si sada kraljica, tvoj muž je kralj. Ali, tko je bio njegova mazga kad se penjao na prijestolje? Tko je za tvog muža godinama njegove protivnike i njihovu nevinu djecu sjekao kao trnje? Moj sin. Podsjetit ću te, ako si već zaboravila, što si bila i što si sad!

ELIZABETA

U tim danima koje nam sada predbacuješ, borili smo se za onoga koji je bio naš kralj, borili bismo se i za Richarda da je bio kralj.

VOJVOTKINJA OD YORKA

To mu ne pada na pamet.

ELIZABETA

Toliko malo radosti, koliko mislite, da bi imao kad bi bio kralj, toliko malo radosti imam ja, koja sam sad kraljica!

MARGARETA

Da, malo radosti ima ovdje kraljica. Kraljica sam, a potpuno bez radosti.

VOJVOTKINJA OD YORKA

Ti... kraljica?

MARGARETA

Jesam, duhom.

ELIZABETA

A gdje je tvoja kruna, ako si kraljica?

MARGARETA

Moja kruna je u mom srcu, ne na mojoj glavi. Nema dijamanata i dragulja, nevidljiva je: moja kruna je u meni.

VOJVOTKINJA OD YORKA

Što ona zapravo misli da je?

MARGARETA

Više od onog kakvom se činim, a manje od onoga za što sam rođena. Bar sam čovjek, manje neću biti. A ti si vojvotkinja tek po imenu...

VOJVOTKINJA OD YORKA

Nevjerojatno...

MARGARETA

Vi, koje jedna na drugu režite, iz ruku si trgate ono što ste meni otele! Kleknite, podanice, ili strepite pred kraljicom koju ste protjerale...

VOJVOTKINJA OD YORKA

Zašto se ona miješa? Nje uopće nema u ovoj sceni. Zar nisi u Francuskoj? Zar te nismo prognali pod prijetnjom smrtno kazne?

MARGARETA

Jeste, ali je progonstvo mnogo veća kazna nego smrt koja mi prijeti u ovoj zemlji. Dugujete mi muža, sina, kraljevstvo i pokornost. Moja nesreća je po pravu vaša, a vaša sreća moja.

VOJVOTKINJA OD YORKA

Moj muž te prokleo kada si mu porugom izmamila rijeke iz očiju. I da ih obriše, bacila si mu rubac natopljen nedužnom krvlju mog sina. Bog te kažnjava za taj zločin, a ne mi.

SCENA 4.2 – FLASHBACK

VIDEOTEKST 4.2.1:

3H6: 1.5

Flashback. Bojište blizu Wakefielda.

MARGARETA

Dovedite ga ovdje!

(Vojnici dovode Vojvodu od Yorka, zavezanog i poraženog.)

Ti si, dakle, htio biti kralj? Širio si nemir u našem parlamentu i hvalio se svojim

rodom. Gdje je tvoj čopor sinova da te sada brani? Požudni Edward i bludni Clarence? A onaj drski grbavac koji je poticao oca na pobunu? Ili tvoj dragi Rutland, gdje je? Ako zaplačeš zbog njegove smrti, dajem ti ga da se obrišeš.

(Krvavim rupcem mu maže lice.)

Sažalila bih se da te ne mrzim iz dna duše. Plači, York, da me razveseliš.

Zbilja nemaš suza? Što čekaš? Zašto ne ludiš? Ne želiš, iako te ponižavam?

Pa da, ti bi htio biti plaćen! York bez krune samo šuti. Krunu za Yorka!

(Stavlja mu papirnatu krunu na glavu.)

Zar nije kao pravi kralj? Henryju je zauzeo prijestolje i postavio svoju lozu za nasljednike. Maknite mu krunu i s njom glavu, zabijte je na vrata Yorka: neka York nadgleda grad svoj York!

YORK

Kurvo francuska prokleta!

(Margareta ga ubode, York umre.)

SCENA 4.3 – KRAJ FLASHBACKA

VOJVOTKINJA OD YORKA

Želiš da poludim? Želiš da plačem? Nikad nisam prestala. Uzmi ovaj rubac pa se hvali njim, i ako istinito ispričaš priču, sve će biti u suzama...

SLUGA

(Diže se)

Povijesni izvori navode da Margareta uopće nije bila prisutna kada je York ubijen. Clifford je navodno samo pronašao njegovo tijelo nakon bitke, odsjekao mu glavu, okrunio je papirnatom krunom i dao je njoj, što joj se navodno svidjelo. Ruganje Yorku s krvavim rupcem čista je izmišljotina.

MARGARETA

Tako je. Čista yorkistička propaganda. Nakon smrti Richardovog oca, vojvode od Yorka, njegove pristaše okupile su se u velikom broju, ja sam pobjegla u Francusku, a Henry VI. u Škotsku. Kad se je on tajno vratio u Englesku, uhitili su ga i strpali u zatvor. Tamo je Richard, taj pas, ubio mog muža i zakonitog kralja da bi vlast preuzeo njegov brat Edward IV., kojeg će Richard također maknuti da bi sam postao kralj.

ELIZABETA

Tvom spolu ne pristaje da se naslađuje tuđom tugom i nesrećom. Da nemaš čelično lice naviklo na zlo, bezobrazno i nepromjenjivo, natjerala bih te da se zacrveniš, ali ti srama nemaš. Žene su često ponosne kad su lijepe, ali Bog zna da ti ne pripadaš njima.

VOJVOTKINJA OD YORKA

Ti si suprotnost svemu dobrom, nemilosrdna, neljudska! Tigrovo srce ispod ženske kože! Kako si mogla prisiliti

oca da djetetovom krvlju obriše oči, a da ipak imaš žensko lice? Žene su meke, blage, milosne i nježne. Ti si surova, gruba, okrutna, tvrdoglava, bez milosti!

20

MARGARETA

(sarkastično)

Žena tako odlučna kao ti bi i kukavicu, kad bi je čula, napunila velikom hrabrošću...

VOJVOTKINJA OD YORKA

Engleska, navikla na osvajanje drugih, sad slavi sramotni poraz nad samom sobom.

MARGARETA

Zar niste sve režale dok nisam došla, spremne jedna drugu hvatati za grkljan, a sada se okupljate protiv mene? Zar toliko snage ima Yorkova kletva da sam lišena svega – muža, sina, krune i slobode? Neka vam kralja ubije, ako ne vlast, preobilje. Kako je našeg, da je vaš sada kralj.

(Elizabeti) Edward, tvoj sin, sada princ od Walesa, za Edwarda, mog sina, koji je bio princ od Walesa, neka umre nasilno i prerano! Ti, koja si sada kraljica, kao što sam bila ja, živi svoj sjaj, kao što sam ga ja! Dugo živjela i tugovala za svojom djecom! Kako ja sada gledam tebe, tako ti jednom gledaj drugu, odjevenu u čast, kao što si ti sada u moju! Davno prije tebe umrla ti sreća! I nakon dugih dana očaja, sama umrla, bez krune, djece i bez muža!

VOJVOTKINJA OD YORKA

Zla, usahla vještice, prestani već jednom!

MARGARETA

Ako postoji kuga, gora od one koju ti želim, neka čeka dok ti grijesi ne sazriju.

Mir svijeta si narušila, nek te savjest jede dok ti dušu ne pojede. Prijatelje drži za izdajnike i najgore izdajnike za prijatelje! Neka ti san ne zatvori oči, osim uz najgadnije noćne more. A tvoj sin! Ta pobačena budala! Rob prirode, omraženi izrod sramote tvoje utrobe!

ELIZABETA

Tako si samu sebe proklela.

MARGARETA

Lažna kraljice, sjeno moje sreće! Oštriš nož koji će te ubiti! Doći će dan kada ćeš poželjeti sa mnom proklinjati tu grbavu krastaču!

VOJVOTKINJA OD YORKA

Doista bi ti koristilo da te netko nauči dužnosti.

MARGARETA

Ne, nego tebe tvojoj! Vi bi meni bili dužni da sam ja kraljica, a vi moji podanici.

ELIZABETA

(Vojvotkinji)

Pusti je. Poludjela je.

MARGARETA

Možda da probaš, kako prija, kad više nisi plemić nego prosjak.

VOJVOTKINJA OD YORKA

Ja sam rođena previsoko. Vrh cedra gnijezdi se naš orlovski rod, igra se vjetrom i prkosi suncu.

MARGARETA

I na njega baca sjenu. U gnijezdu našeg, ugnjezdilo se vaše leglo.

VOJVOTKINJA OD YORKA

Mir, zbog stida, ako ne zbog milosti!

MARGARETA

Bez milosti postupali ste sa mnom i bez stida sve moje nade poklali. Bijes je moja milost, a moj život sramota, i u toj sramoti živi bijes mog jada! Bježite pred licemjernim psom! Kad laska, grize, a kad ugriže, ne pušta do smrti.

Kad vam svima srca raspori tugom, reći ćete: Margareta je bila proročica. Svaka se podložila njegovoj mržnji, a on vašoj, a svi vi Božjoj!

VIDEOTEKST 4.2.2:

R3: 1.4

Richard šalje svoje podanike da ubiju njegovog zatvorenog brata Clarencea.

SCENA 4.4 – “EVERYONE’S A CRITIC”

MARGARETA

Kakvo remek djelo je čovjek! Kako plemenit mu je um! Kako neograničen u sposobnostima!

SLUGA

A žena?

MARGARETA

Muškarac predstavlja čovjeka, standard u moralnoj, političkoj i filozofskoj dimenziji. Pogotovo 1592. Žene ne mogu nikada potpuno ući u tu dimenziju. One predstavljaju nečovječno. Shvaća ih se samo u odnosu prema muškarcima i muškom standardu. Zato su žene i u Shakespeareovim historijama u očitoj manjini. Računamo li muške uloge, dobivamo približan omjer od 39 žena naspram 338 muškaraca.

SLUGA

Ali među njima teško da se itko može mjeriti s Margaretom. Ona govori 10% teksta i u drugom i u trećem dijelu

Henryja VI., te 6% u *Richardu III.* Margareta zauzima sedamnaesto mjesto od 1224 lika po broju replika za jedan lik kroz sve drame. Samo su Kleopatra i Rozalinda rangirane više...

MARGARETA

Možda i jest, a brojni kritičari i teoretičari ustraju da Margareta u drugoj tetralogiji uopće ne igra nikakvu bitnu ulogu. Čak i glumci, redatelji i dramaturzi od kojih bi se očekivao empatičniji i dramaturški kompleksniji pristup, redovito ju minimiziraju ili ju u potpunosti štrihaju, što je česta praksa u produkcijama *Richarda III.*

VOJVOTKINJA OD YORKA

I mene štrihaju ...

ELIZABETA

I mene ...

LADY ANNE

A mene je već Shakespeare ...

SLUGA

Ali Shakespeare je samo u Margareti prikazao ženu koja izlazi iz muževe sjene i postaje važnim političkim čimbenikom. U skladu s njezinom elitističkom prirodom, njena potreba za samoostvarenjem u privatnoj i

javnoj sferi rezultat je njenog divljenja “muškom principu”, koji poistovjećuje sa čašću, porivom, moći i dominacijom, te prezira prema “ženskom principu”, kojeg shvaća pasivnim, inferiornim i podložnim. Prezire osjećaj odgovornosti za opće dobro jer ga smatra ženstvenim, ne prepoznajući ga kao “granicu između ljudi i zvijeri”. Njena je tragedija što je muškarci preziru upravo zato što se odrekla svoje, takozvane, ženstvenosti.

MARGARETA

Poistovjećivanje moralnih kvaliteta sa spolovima zapravo je korijen problema. Podjela iskustava automatski vodi do njihovog rangiranja. Zapadna kultura je utemeljena na mizoginiji zato jer poriv za vlašću zahtijeva obezvrijeđivanje onih stvari nad kojim se uspostavlja vlast, a te stvari su tradicionalno povezivane sa ženama. Moj zločin, moja greška, moja “lažnost”, moja “neprirodnost”, moja “neljudskost” bila je u tome što se nisam ponašala kao žena: "meko, blago, milosno i podatno". Ne nazivaju me “okrutnom” ili “zlom” kao druge muškarce. Ja se nisam ponašala bolje od njih, nego upravo onako kao i oni. Zato sam “francuska kuja, gora od svih francuskih pasa”. Jedini način kako promijeniti suicidalni svjetski poredak je da se lišimo ovih podjela.

SLUGA

Margareta je moralno kratkovidna: može vidjeti samo nepravde koje su joj nanesene i zamjerati, ali nije u stanju prepoznati vlastite zločine.

21

MARGARETA

Everyone’s a critic. No, vlastita sljepoća me ne sprječava u širem uvidu. Zbog svog iskustva i prodorne analize okolnosti, bolje od bilo koga drugog mogu razumjeti sadašnjost i predvidjeti budućnost.

SLUGA

Ali previše je prožeta mržnjom i boli da bi svoje znanje prenijela na sebe i u Elizabeti vidjela ista drugo osim uzurpatora svojih prava. U skladu sa starozavjetnom osvetom, a ne kršćanskim milosrđem, činjenica da će njena nasljednica doživjeti istu sudbinu ispunjava je trijumfom i zadovoljstvom.

MARGARETA

Gdje svijet muškaraca sa svim lupetanjem ništa ne postiže, prevlada ljubaznost jedne same žene.

SLUGA

Shakespeare je u sjajnoj poeziji izražavao, osjećaj i strukturu ljudskog života, zaključke velikodušnog i istraživačkog uma...

LADY ANNE

... ali budući da su on, i njegova tradicija, vidjeli iskustvo u smislu muških i ženskih polarnih suprotnosti, njegov rad je bio presudan za održavanje istih suprotnosti koje je nastojao pomiriti...

MARGARETA

Tako je. U trećem dijelu *Henryja VI.* on uklanja Margaretu iz bilo kakve izravne političke moći, iako je prikazom stvarnih događaja mogao prebaciti odgovornost za rat na nju. Ali, to bi pokazalo da je Margareta moćna žena, sposobna sakupiti vlastitu vojsku i boriti se protiv saveza najmoćnijih plemića u zemlji – što je bila i činila. Povijesna Margareta prognana je u Francusku i umrla je prije nego što je Richard preuzeo prijestolje.

SLUGA

Dobro, ali Shakespeareova kultura bila je duboko mizogina, uključujući i njegove povijesne izvore. Ideja o intelektualnoj i moralnoj slabosti žena, koja dolazi iz crkvene nauke o padu i istočnom grijehu, najjasnije se izražavala u pravnoj praksi. Službeno su bile ovisne o ocu i mužu koji su imali pravo raspolagati njihovim tijelom i prihodima.

LADY ANNE

Shakespeareov konzervativizam i falocentrizam je vjerojatno bio prilično uobičajen. Zato jer žene imaju neodoljivu seksualnu moć, muškarci moraju održavati kontrolu nad njima. Kad bi žene imale svjetovnu moć, vodilo bi, u njegovoj mašti, do uništenja muškog roda. Taj stav nije nimalo zastario.

SLUGA

Međutim, Shakespeare je vidio nešto

duboko smrtonosno u mizoginiji na kojoj se temelji zapadna kultura i sa ženama je povezivao kvalitete kojima se divio i koje je sve više shvaćao kao neophodne za “održavanje” ljudske rase. Obilježje čovječnosti nisu ni moć, ni seks, već unutarne “ženske” vrline: ljubaznost, brižnost, suosjećanje, stamenost, ljubav. Muški princip lažan je i varljiv. Samo ljubav i povezanost čine život podnošljivim.

LADY ANNE

Istina. Ženama daje čak neku vrstu jednakosti: muškarci uživaju slobodu i svjetovnu moć, a čedne stamene žene posjeduju moralnu superiornost. Međutim, ona nikad nije uvredljiva za muške supremaciste jer su žene potpuno posvećene muškom svijetu i to obično jednom muškarcu. On je središte njezina bića, jedini objekt njene želje. Njena superiornost stoga nije toliko moć nad njim, koliko je to izvrsnost, poput njene ljepote, stavljena njemu u službu. Žena je stranac kod Shakespearea jer je dio muškarčeva ja, stup u njegovoj psihi, bilo kao razarač ili obnavljač skladne cjelovitosti. Čedna i stamena žena, očišćena od seksualnosti i želje za moći, muškarcima služi kao simbolično jamstvo moralne vrline. Problem s ovim idealom je uvjet njene egzistencije: ona je nemoćna.

SCENA 5 – NATJECANJE U ŽALOSTI

VIDEOTEKST 5.2.1:

R3: 2.1

Kralj Edward IV. na samrti pokušava

pomiriti sukobljene frakcije na svom dvoru. Kraljica Elizabeta i njezini rođaci s jedne strane, te Hastings, Buckingham i Richard s druge, prisegnu da će uspostaviti i održavati mir. Radost zbog ovog “ujedinjenog saveza” prekida vijest o Clarenceovom ubojstvu, za koje kralj Edward krivi sebe, a Richard kraljicu i njezine rođake.

ELIZABETA

Kakav je to svijet! Nek zaboravim samu sebe i sama sa sobom ratujem? Clarence nije ubijao, mislju je samo grijesio, pa ipak mu je kazna gorka smrt. Tko je bijesnoga kralja za njega molio da se predomisli? Tko mu je govorio o ljubavi, o bratstvu? Nitko se nije zauzeo za njega, čak ni ja. Strah pred neprijateljem slabi nas, a njega krijepi, tako se naše ludilo bori protiv nas. Plašiti se i poginuti, ništa goreg nema. Umrijeti u strahu znači robovati smrti...

VIDEOTEKST 5.2.2:

R3: 2.2

Dok Vojvotkinja od Yorka žali za Clarenceovom smrću, Richard i Buckingham planiraju odvesti nasljednika kralja Edwarda, princa Edwarda, do Londona.

VOJVOTKINJA OD YORKA

Obmano, gdje krađeš kreposne maske, ispod kojih kriješ svoju zloću?

Stidim se da je moj sin, ali tu obmanu iz mojih dojki nije sisao. Ne krivim ga; previše je nepravde podnio i žao mi je zbog uloge koju sam odigrala u svemu tome... Bila sam prezagrijana da mu učinim dobro, a sada je prehladan da se toga sjeti.

(Ulazi Sluga i šapne Elizabeti na uho, ona spusti šalicu na pod.)

VOJVOTKINJA OD YORKA

Što znači ovaj prizor?

ELIZABETA

Završetak čina. Edward, moj muž, tvoj sin, naš kralj, je mrtav.

VOJVOTKINJA OD YORKA

Toliko je tvoja tuga moja, koliko sam prava na tvog muža imala i sama.

Sad si udovica, ali i dalje majka za utjehu imaš djecu. Šalji po svog sina da smijesta se okruni. Stavi jad i očaj u grob kraj mrtvog Edwarda, a radost na prijestolje uz živog Edwarda. Meni je smrt oduzela i muža i dva sina. Tvoja nesreća je samo polovica moje, moja tuga veća je od tvoje.

ELIZABETA

Svi se izvori ulijevaju u ove oči... da mogu, cijeli bi svijet potopila. Moj jedini oslonac, Edward, moj nesretni muž...

VOJVOTKINJA OD YORKA

Moj Edward i moj Clarence.

ELIZABETA

Ne, nema udovice koja je više izgubila.

VOJVOTKINJA OD YORKA

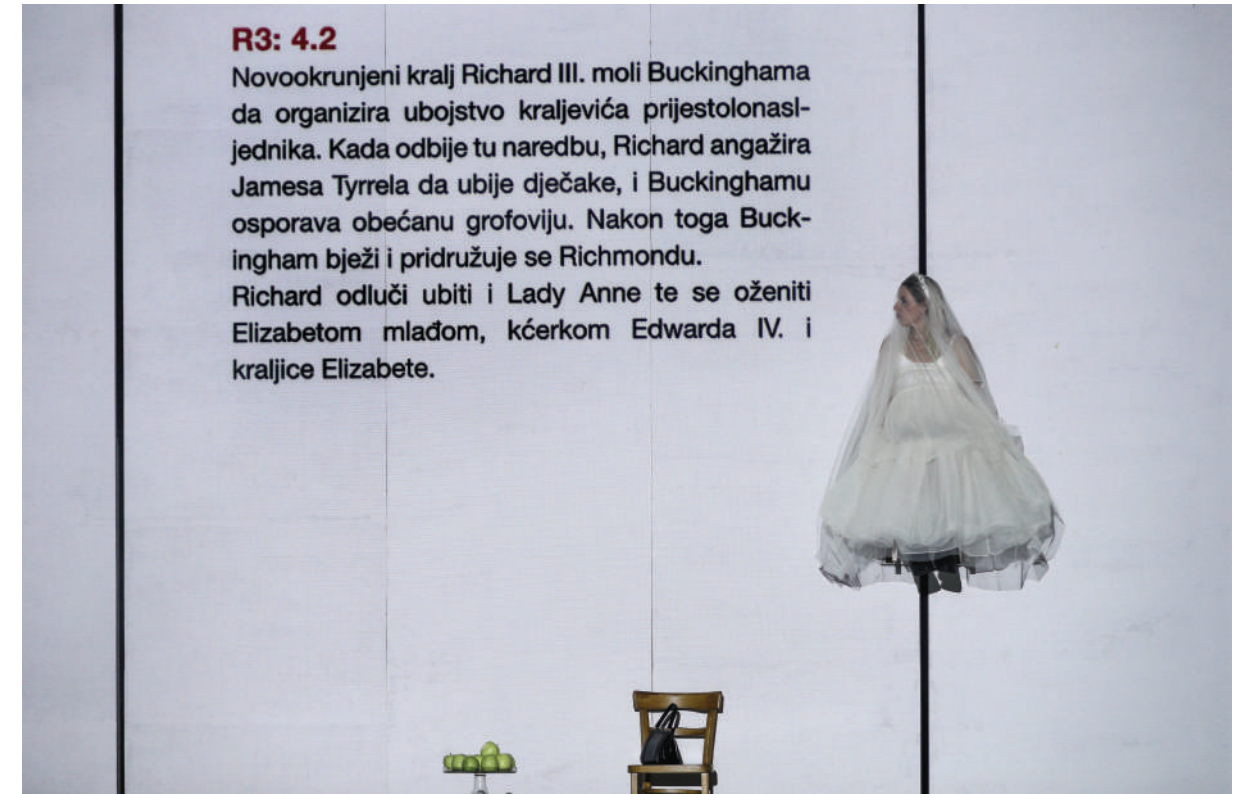
Nema majke koja je više izgubila! Ja sam majka te žalosti! Vaše boli su djelomične, moja je cijelokupna. Ona plače za Edwardom, ja također! Ja plačem za Clarenceom – ona ne! Ja za Edwardom plačem, ali ona ne! Stoga vas tri, lijte svoje suze na mene, trostruko prokletu! Ja sam vaše tuge dojilja. Ja sam kraljica te tuge!

LADY ANNE

Svatko od nas ima razloga za plać ali što kad suze nisu lijek?

Tko je ikad ženu u takvom stanju zavodio? Tko je ikad ženu u takvom stanju osvojio? Njegova sam, ali ne za dugo. Ima me, iako ja nemam sebe...

... kad je sve protiv mene, i Bog i savjest... kad nemam nikoga da me podrži, osim davla i mog dvoličnog lica... Čitav svijet nizašto! Gdje mi je muž, plemenit, hrabar, mudar, mlad i kraljevski u svemu... Trebam li se zbilja poniziti pred tom nakazom koja mu nije ni do koljena? Neću. Neću to učiniti. Osim da izdam sebe i kretnjama svog tijela dušu svoju na stalnu niskost naučim.

SCENA 6 – KRV PROTIV KRVI

VIDEOTEKST 6.2.4:

R3: 2.4

Dok kraljica Elizabeta čeka dolazak princa Edwarda, stiže vijest da je Richard zatvorio njezinog brata Riversa i njezinog sina Greya iz prvog braka. Ona žuri u utočište.

ELIZABETA

Naš dom se ruši! Drska tiranija preuzela je nedužno prijestolje koje više ne ulijeva straha.

VOJVOTKINJA OD YORKA

Prokleti i burni dani bijesa! Muž mi je umro da stekne krunu, a život mi sinove baca i diže da im oplakujem gubitke i proslavljam dobitke; i kad zauzmu prijestolje, i nema više unutarnjih podjela, oni kreću u rat sa sobom. Krv protiv krvi, brat protiv brata! Dosta mi je krvi!

SCENA 7 – KLAONICA

VIDEOTEKST 7.3.1:

R3: 3.1

Richard i Buckingham dolaze u London. Oba dječaka, prijestolonasljednika, zatvaraju u Tower i šalju Catesbyja da sazna od Hastingsa hoće li podržati Richardovu namjeru da preuzme prijestolje.

VIDEOTEKST 7.3.2:

R3: 3.2

Odgovarajući Catesbyju, Hastings odlučno odbija podržati Richardov pokušaj da dođe na prijestolje i s velikim zadovoljstvom prima vijesti da će kraljičin sin Grey i njezin brat Rivers biti pogubljeni upravo tog dana.

VIDEOTEKST 7.3.3:

R3: 3.3

Riversa i Greya odvođe na pogubljenje. Prisjećajući se Margaretinog prokletstva, mole da se ono obistini i na Hastingsu, Buckinghamu i Richardu, koje je također proklela.

VIDEOTEKST 7.3.4:

R3: 3.4

Vijeće lordova se sastaje i planira krunidbu Edwarda V., a Richard, saznajući od Buckinghama o Hastingsovom uskraćivanju podrške, optužuje Hastingsovu ljubavnicu za vještičarenje i naređuje Hastingsovo pogubljenje. Hastings, na putu prema smrtnoj kazni, prisjeća se Margaretinog prokletstva.

VIDEOTEKST 7.3.5:

R3: 3.5

Richard i Buckingham opravdavaju naglo Hastingsovo pogubljenje gradonačelniku Londona tako što

insceniraju “pobunu” pod krinkom lažne Hastingsove izdaje. Richard šalje Buckinghamu da uvjeri građane kako se kruna treba oduzeti nasljednicima Edwarda IV. i dati Richardu. Buckingham tvrdi da je sam Edward IV. bio nezakonit i da je stoga Richard zakoniti nasljednik.

SLUGA

Zaista divan svijet! Tko je tolika budala da ne vidi ove varke? I tko je toliko hrabar da se usudi reći da ih vidi? Gadan je taj svijet, i bliži mu se kraj, kad moraš biti nijemi svjedok zla.

SCENA 8 – ECCE HOMO: KRUNIDBA RICHARDA III.

VIDEOTEKST 8.3.7:

R3: 3.7

Richard i Buckingham, koji nisu uspjeli uvjeriti dužnosnike i građane da Richard treba biti kralj, priređuju scenu Richardove velike pobožnosti. Richard “popušta” gradonačelnikovoj molbi da ipak prihvati krunu.

LADY ANNE

(kao mladenka)

Kakvo remek djelo je čovjek! Reći će da nema mira u ovom kukavnom i razmaženom dobu mira. Da prezire sijela vesela i raskoš zabava. Mrzi dokone slasti ovih dana, bludne nagone koji se bespoštedno protežu na sluškinje, žene,

nećakinje i kćeri. Žudi za divljom bojnomo bukomo, ozbiljnim uzbunama, mrklim maršem u tvrdom oklopu i sijanjem straha u srca neprijatelja. Reći će da za ljubav nije stvoren, da je lišen veličanstva ljubavi. Jer mu je priroda uskratila ljepotu, misli da je okrutno obilježen, izobličen, nedovršen... I, jer mu svijet ne pruža druge radosti, osim da na suncu vrebaju svoju sjenu, svoj život posvetio je spletkama i pustim snovima te svoju braću zavadio jednog protiv drugog. Tko je njega volio? Uspoređuje se s kaosom, medvjedičem kojeg majka nije zbrinula. Tko je njega ljubio? Je li njega itko ikad volio?

VOJVOTKINJA OD YORKA

Kao dijete bio je baš kukavno stvorenje. Sporo i dugo on je rastao.

RICHARD

Eto, tako je kad žene vladaju muškarcima.

MARGARETA

Prema Richardu, kada “prostitutke” i “vještice” uhvate uho kraljeva, kada žene imaju veću moć od braće, raskliman je svijet.

RICHARD

Ja nemam braće. Ja nisam brat. Ja sam sam! Pogledajte kako sam uklet! Proklete drolje, njihove paklene čari ovladale mi tijelom!

ELIZABETA

Kad Richardu treba žrtveni jarac, svaka žena će poslušiti.

RICHARD

Žena bi trebala otvarati usta, samo kad...

LADY ANNE

Vidite kako je opsjednut seksualnošću nad kojom se zgraža. Niti se boji niti poštuje žene. Njegova mizoginija nije posebnost njegovog karaktera. Njegova mizoginija, mizoginija kao takva, je njegov općeniti svjetonazor.

ELIZABETA

Rat koji Richard proglašuje na početku je rat protiv žena, protiv svega što on razumije pod “žensko”, protiv vrlina koje navodno predstavljaju: prijateljstvo, povjerenje, ljubav, međuljudsku zajednicu i ovisnost o drugima. Stoga nemojte se iznenaditi što rasplet drame ovisi o sistematskom nijekanju ljudskog identiteta žena.

RICHARD

(Vojvotkinji)

Ispričaj im radije, majko, kako je bilo kad si začela nezasićenog Edwarda, u doba kad je moj plemeniti otac ratovao u Francuskoj, pa kad je dobro izračunao vrijeme, shvatio je da dijete nije njegovo.

MARGARETA

Richard koristi žene kao žrtvene jarce i valutu razmjene. Jer su zarobljene u društvu koje shvaća žene isključivo u relacijskom smislu, dok Richard uništava one koje ih definiraju, muževe, djecu, kraljeve, one podliježu gubitku titule, položaja i identitete.

RICHARD

Pa što ako sam ubio njezinog muža i oca? Najbrži način da toj drolji namirim štetu, da joj nadoknadim taj gubitak, je da postanem njezin muž i otac.

LADY ANNE

“Da joj namirim štetu?”
“Nadoknadim gubitak?”

ELIZABETA

To, naravno, nije bila njegova prava motivacija. Richard zavodi žene zbog položaja kojeg imaju u odnosu na muškarce. Kad ponudi brak (koji može stvoriti vezu muškarca i muškarca preko žene), Richard ne traži savez s drugim muškarcima, već ih zamjenjuje i preuzima njihove seksualne i političke uloge naspram žena.

(Vojvotkinja mu stavi krunu na glavu.)

VOJVOTKINJA OD YORKA

Bog te, sine, blagoslovio i stavio ti blagost u srce, milosrđe i ljubav i pokornost i odanu poslušnost.

RICHARD

I, dao mi da dočekam duboku starost. To je u majčinom blagoslovu glavno. Čudi me da nisi to spomenula...

LADY ANNE

Povijest čovječanstva je zaista povijest samoobmane. Tvrdit će da gnjavi, dominira i tlači sve koji su od njega bolji, da je zasnovao svoj raj o vlasti i cijeli svijet pretvorio u pakleno prostranstvo, jer nije stvoren da ljubi i bude ljubljen.

RICHARD

Stoga djeci suze, meni osveta i borba! Neka hrani lakomi rat puni trbuh mira!

LADY ANNE

Tko bi njega ljubio? Boje mijenja bolje od kameleona, smiješi se i kroz smijeh ubija, lažnim suzama natapa obraze i svoje lice svakoj zgodi prilagodi. Zločin koji sam uzrokuje na teret stavlja drugima, golotinju svoje zlobe odijeva u čudne stare krpe, ukradene iz svetih knjiga, i čini se svetac dok zapravo glumi vraga. A kad nema druge, krvavom sjekirom sebi put raskrči. Tko će njega voljeti? Tko će njega ikad voljeti?

RICHARD

Raj da tražim u maternici neke žene? Da se kitim šarenim ukrasima, riječima i pogledom djevojke da plijenim? Zar vama stvarno nije jasno da sam

ja samo metafora opće političke prakse tada vladajuće klase? Ja sam inteligencija velikog mehanizma ljudske povijesti! Krajnja posljedica neljudske instrumentalizacije ljubavnih odnosa i spolnih ekonomija mog doba! U monarhiji nasljedstva nitko nije stvoren da ljubi i bude ljubljen. Shvaćate?

Svi smo iste, izobličene, incestuozne pobačene budale. Naša klasa lišena je ljubavi, to jest ravnopravnosti, partnerstva, solidarnosti, ukratko, čovječnosti. Priznale vi to ili ne, suučesnice ste u tom mehanizmu mržnje i oportunista koji svoju djecu trže za status i političku moć. Jedina razlika između vas i mene je da je moj politički genij na toj osnovi razvio koherentnu političku strategiju. Ja sam prototip svih diktatora koji koristi ljude kao potrošni materijal za postizanje i održavanje vlasti. Ja sam metahistorijski poučni komad i žrtva vlastite volje za moći. Shvaćate?

Svi ste vi Richard III. Isto meso, ista krv. Volite me mrziti, jel tako? Kako me volite mrziti! “Krvavi pas”, “otrovni pauk”, “grbava krastača”. Tudorska propaganda.

Ja sam žrtveni jarac svog doba, najgori i najatraktivniji negativac engleske povijesti i književnosti jer sam se jedini usudio otvoreno formulirati suicidalni mehanizam ljudske rase: “Čovjeka nema koji manje krije što mrzi, a što voli; jer mu na licu srce čitate.” I još nešto, da ne bude nesporazuma. Infanticid prijestolonasljednika, vrhunac krvoločnosti mog navodnog zločinstva je bio tada zapravo nužan državni akt. Čak i Margareta, ta velika optužiteljica, je za vrijeme svoje vladavine dala usmrtiti više maloljetnih pretendenata. Mislite da će se moj nasljednik ponašati bolje

od mene? Novi kralj će sistematično smaknuti sve nasljednike poražene kuće York pritom koristeći sredstva identična mojim. Nemalo povjesničara tvrdi, i ja se s njima potpuno slažem, da je upravo Henry VII., a ne ja, dao umoriti kraljeviće prijestolonasljednike u Toweru. *Food for thought*.

(Odlazi.)

MARGARETA

Ako je glazba hrana ljubavi, sviraj!

SCENA 9.1 – ISPRED ZATVORA

VIDEOTEKST 9.4.1:

R3: 4.1

Kraljica Elizabeta, njezin sin Dorset i Vojvotkinja od Yorka susreću Lady Anne i Clarenceovu kćer dok se svi približavaju Toweru kako bi posjetili kraljeviće. Njima je ulaz zabranjen. Zatim dolazi Stanley kako bi odveo Lady Anne da postane Richardova kraljica. Na poticaj kraljice Elizabete, Dorset odlazi u Francusku kako bi se pridružio Stanleyevom posinku, Henryju Tudoru, grofu od Richmonda.

VOJVOTKINJA OD YORKA

Pogledaj koga srećem! Svoju unuku s tetom Anom.

Idete u zatvor zagrliti mile kraljeviće?

LADY ANNE

Bog vam dao sretan i dobar dan.

ELIZABETA

I tebi, draga sestro. Kamo?

LADY ANNE

Ako se ne varam, ista nas topla ljubav vodi tamo.

ELIZABETA

Gospodine, recite nam, kako su mi sinovi?

BRAKENBURY

Nažalost, ne mogu vam dopustiti posjetu: kralj mi je to strogo zabranio.

ELIZABETA

Kakav kralj? Postavlja nam zabrane? Tko smije majci braniti pristup djeci?

VOJVOTKINJA OD YORKA

I baki pristup unucima? Pustite me k njima.

LADY ANNE

Po rodu teta, ali po ljubavi majka; vodi nas k njima. Preuzimam svu odgovornost.

BRAKENBURY

Nažalost, ne mogu. Nemojte zamjeriti.

(Vojvotkinji) Da sam vas sreo sat vremena ranije, već bih vas pozdravio kao sretnu majku i pratilju dviju kraljica...

(Lady Anne) U Westminster bez odlaganja. Tamo Richardovu ženu čeka kruna.

ELIZABETA

Bježi iz ove klaonice, inače ćeš broj mrtvih još umnožiti, a ja ću umrijeti bez krune, bez djece i bez muža.

BRAKENBURY

Naredba je naredba.

LADY ANNE

Nek’ se šuplja kruna, koja će omediti mi čelo, pretvori u užareni čelik i prožeže mi mozak da umrem prije nego uzviknu: Živjela Kraljica!

ELIZABETA

Ne zavidim ti na toj slavi.

LADY ANNE

Ni ja tebi, koja se s njom opraštaš. Kad sam plakala za mrtvim kraljem, prišao mi je onaj koji mi je sada muž, i tada sam mu rekla u lice: Proklet bio što si

me ovako mladu u tako staru udovicu pretvorio! Ako se ikad oženiš, tuga te progonila u postelji, a tvoja žena, ako nađeš dovoljno ludu, neka joj bude gore nego meni. Moje srce zarobile su njegove riječi i postala sam žrtvom vlastite kletve. Ne mogu spavati zbog nje. Nikada ni jedne ure nisam uživala u njegovoj postelji. Bude me njegovi strašni snovi. Mrzi me, nema sumnje... Uskoro će me se riješiti.

VOJVOTKINJA OD YORKA

Maternica moja prokleta, posteljica smrti!

BRAKENBURY

Služba je služba.

VOJVOTKINJA OD YORKA

(Anni) Iđi k Richardu! *(Elizabeti)* A ti u svetište. A ja? Osamdeset gorkih ljeta sam preživjela, gdje časak radosti tek bješe kap u moru žalosti.

ELIZABETA

(Vojvotkinji) Nemaš ih još osamdeset. Mili moji kraljevići... Ovaj svijet je zatvor. Kako da s noktima prokopam put kroz ove grube zidove?

VOJVOTKINJA OD YORKA

Što nam ostaje osim naših tijela? Ne,

naša imanja, naši životi... Ništa ne možemo nazvati svojim osim smrti...

ELIZABETA

30

Da sam barem velika kao moja bol, ili manja nego moje ime! Što da kraljica radi sada? Neka se ukloni? Dobro. Neka izgubi svoje ime i sve što ima? Dobro.

Sve bisere, sjajne dvorce i podanike za jedan trenutak s njima. Veliko kraljevstvo za malen grob, malen, malen grob, ili da me pokopaju na nekom prometnom putu, gdje podanici mogu stalno gaziti po mojoj glavi, kad već po mom srcu gaze kad sam živa.

VOJVOTKINJA OD YORKA

Da suzama stvorimo oluju i izazovemo oskudicu? Da se kockamo u nesreći i kladimo u natjecanju suza? Nek' stalno padaju na isto mjesto dok ne izdube rake za nas dvije. "Tu počivaju rođakinje što suzama iskopaše si grobove."

MARGARETA

To bi čak ispalo dobro.

SLUGA

Očito je zašto je Richard III. htio uništiti Elizabetu, njen brak je proglasio nevaljanim, a njenu djecu kopiladima. Ipak, ova legenda, i mnogo toga što ju ocrnjuje, pripada povjesničarima koji su pisali pod Tudorima. Doista, nije bio Richard III. taj koji ju je trajno osiromašio, jer joj je kasnije čak vratio

titulu i dodijelio godišnju naknadu. Kao baka dvojice nasljednika Tudora, ipak je bila isključena s dvora, a dinastija Tudor je prigrabila njenu zemlju. Bila je zaboravljena jer je bila siromašna.

LADY ANNE

(vratila se okrunjena)

Što drhtite? Bojite se? Pa, ne čudi me. Smrtnici ste samo i strah vas je kad đavla gledate. Ili možda uživate u predstavi vlastite propasti? Ovu sretnu zemlju pretvorili ste u pakao i napunili je jecajima i kletvama. Vaše prisutstvo isisava krv iz žila.

Vaša neljudska, neprirodna djela prizivaju ovaj neprirodan tok. Ako vas gnjusobe vaše raduju, gledajte primjerak vašeg klanja!

VIDEOTEKST 9.4.2:

R3: 4.2

Novookrunjeni kralj Richard III. moli Buckinghamu da organizira ubojstvo kraljevića prijestolonasljednika. Kada odbije tu naredbu, Richard angažira Jamesa Tyrrela da ubije dječake, i Buckinghamu osporava obećanu grofoviju. Nakon toga Buckingham bježi i pridružuje se Richmondu. Richard odlučiti ubiti i Lady Anne te se oženiti Elizabetom mlađom, kćerkom Edwarda IV. i kraljice Elizabete.

SCENA 9.2 – ANINA SOBA

LIJEČNIK

Ne vidim istine u vašem izvještaju.

ELIZABETA

Upravo tako uvijek hoda, a sve to kao u najdubljem snu.

LADY ANNE

Otiđi i objavi da mi je žena smrtno bolesna: zatvorit ću je u njezinu sobu.

LIJEČNIK

Oči su joj otvorene, ali svijest im je zatvorena.

LADY ANNE

(Liječniku)

Još jedna mrlja.

LIJEČNIK

Što to radi?

LADY ANNE

Tvoja žena nevoljna sad te uznemiruje u snu...

ELIZABETA

Uvijek tako radi, kao da pere ruke...

LADY ANNE

Što ti je? Spavaš? Operi ruke, svuci noćnu haljinu... Pa reci mi, hoćeš li nečeš?

U krevet, u krevet ... u krevet! Za davanje nemam danas volje. Zar ove ruke nikad neće biti čiste? *(Liječnik ju pregleda.)* Prestanite s tim, moj gospodaru, prestanite... Mirišete po krvi.

LIJEČNIK

Mirno, mirno, samo mirno... Veliko je poremećenje u ljudskoj prirodi: u isti mah uživati blagodati sna i obavljati poslove kao da si budan.

(Anne ga odjednom odgurne.)

LADY ANNE

Gubi se, prokleta mrljo! Gubi se kad ti kažem!

Još jednom reci svima da Lady Anne leži na smrtnoj postelji. Sad sve ovisi o tome kako spriječiti porast svakoj prijatnji. Morat ću uzeti bratovu kćer ili mi kraljevstvo stoji na krhkom staklu. Njenog brata u grob – nju u svoju postelju!

LIJEČNIK

Ta bolest prelazi granice mog znanja. Nema umijeća koje bi moglo otkriti sadržaj te lubanje.

LADY ANNE

Sramota, gospodaru moj, sramota! Što je, je. Što je učinjeno, ne može biti neučinjeno.

LIJEČNIK

Čin neprirodan rodi neprirodne smetnje.

LADY ANNE

Gdje? Gdje je? Nikog drugog nema. Nema žive duše koja me voli. Richard ljubi Richarda. To znači nikoga... To znači nitko me ne voli. To znači ja sam ja. Ne, ne, lažem – nisam. Ja nisam ja...

LIJEČNIK

Dobro, dobro...

ELIZABETA

Dao Bog da joj bude dobro...

LIJEČNIK

Znao sam ljude koji su u snu hodali, a ipak su umrli...

LADY ANNE

Jesam, nisam; nisam, jesam: ne, jer ne smijem biti više... Vidite, kako se kraljica pretvara u ništa... Makni s moje glave taj nesretni teret, i uzvišenost iz mog srca; suzama ispirem svoju pomast, jezikom niječem svoju posvećenost, vlastitim dahom oslobađam se pokornosti; svega se sjaja i veličanstva odričem: svoja imanja, prihode i dohotke napuštam...

LIJEČNIK

Njoj je svećenik više potreban nego doktor.

LADY ANNE

Što ste tako blijedi? Čega treba da se bojimo? Zna li tko? Umorstvo strašno, užasno umorstvo... Da bježim? Od same sebe? Savjest moja tisuću raznih ima jezika i svaki jezik drugu priču priča. Mani se, ludo, laske. Otrov ti treba, ali voljet' nećeš nikada.

LIJEČNIK

Hoće li sad u krevet?

LADY ANNE

Ništa više o tome, ništa više... Ovdje i dalje sve miriše na krv...

LIJEČNIK

Sve oštre predmete maknite od nje i pazite na nju.

LADY ANNE

To je bio najkrvaviji, najgadniji i najsrमतniji zločin, što ga je ikad skrivila ova zemlja.

SCENA 10 – HOLOKAUST**VIDEOTEKST 10.4.3:**

R3: 4.3

Tyrrel izvještava o smrti sinova Edwarda IV. Richard otkriva da je i Lady Anne mrtva te da će sada zavesti svoju nećakinju Elizabetu mlađu, čiju ruku želi isprostiti i Richmond. Richard okuplja svoju vojsku.

VIDEOTEKST 10.4.4:

R3: 4.4

Richard se sprema na sukob s Buckinghamovom vojskom. Glasnici zatim Richardu donose vijesti o manevrima njegovih protivnika i o Buckinghamovom zarobljavanju.

MARGARETA

(publici)

Sada dozrijeva sreća vašeg blagostanja i pada u trula usta smrti. Vrebala sam potajno i promatrala propast svojih neprijatelja. Strašnom raspletu svjedočim i nadam se da će posljedice biti još gore.

Krv za krv. Edward za Edwarda. Edward za Edwarda plaća smrtni dug.

ELIZABETA

Kako bih sretno živjela da nisam više od obične sluškinje sa sela? Da gledam kako prolaze minute... koliko dana čini godinu, koliko ljeta smrtan čovjek živi.

VOJVOTKINJA OD YORKA

Tolike nesreće su zgniječile moj glas da mi je jezik umoran od jada, tup i nijem. Živi mrtvače, samoobmano, pozornico tuge, sramoto svijeta...

ELIZABETA

Tko osim nas ima pravo na tugu?

MARGARETA

Ako tuga zaista podnosi društvo, prebrojite opet svoju, uključujući moju.

Gdje je moj Edward? Richard ga je ubio. Gdje je moj Henry? Richard ga je ubio.

Gdje je tvoj Edward? Richard ga je ubio. Gdje je tvoj Richard? Richard ga je ubio.

VOJVOTKINJA OD YORKA

I gdje je moj Richard? Ti si ga ubila. I Rutland? Ti si ga pomogla ubiti.

MARGARETA

I ti si imala Clarencea i Richard ga je ubio. U jazbini tvoje maternice rodio se pas koji sve nas sad gura u smrt. Hvala ti, pravedni i mudri Bože, što taj krvoločni pas vrebala plodove tijela svoje majke da nam se sada pridružuje u tuzi.

VOJVOTKINJA OD YORKA

Ne naslađuj se mojom boli. Ja sam plakala za tvojom.

MARGARETA

A ja sam gladna osvete: Drago mi je da se ostvaruje. Tvoj Edward je umro jer je ubio mog Edwarda i zbog njega je umro još tvoj drugi Edward. Drugi kraljević je tek sitnica; jer obojica ne dostižu uzvišeno savršenstvo mog gubitka. Tvoj Clarence je mrtav, onaj koji je probo mog Edwarda, i s njim svi svjedoci te tragedije... Samo Richard, taj ambasador smrti, još živi, ali dolazi dan kad ću moći viknuti: Pas je mrtav!

ELIZABETA

Prorekla si dan kad ću poželjati s tobom proklinjati tog otrovnog pauka!

MARGARETA

Tada sam ti rekla da si lažna kraljica, sjena moje sreće, laskava predigra jezive predstave koja se podiže da bi se srušila

u prah. Majka djecom ismijavana, san onoga što si bila, sjaj lažnog dostojanstva, šarena zastava, dah, mjehurić, kraljica za šalu, samo da pozornicu popuniš. Gdje ti je muž? Gdje su ti braća i djeca?

Što te još veseli? Tko ti se sada klanja? Gdje su ti podanici koji su te hvalili?

Razmisli o tome i vidi što si sada: prije sretna žena, sada udovica; prije kraljica, sada kukavica okrunjena brigom; prije si me prezirala, sada prezirem ja tebe; rugala si mi se, sada ja se rugam tebi; sijala si strah, sada se jednog bojiš; vladala si svima, sada te nitko ne sluša. Tako se okrene kolo pravde. Ništa nemaš osim sjećanja na ono što si bila da te još više muči to što jesi. Doviđenja zlosretna kraljice!

ELIZABETA

Stani, prije nego odeš, da se i ja naučim mržnji.

MARGARETA

Ne spavaj noću i posti danju, uspoređuj mrtvu sreću sa živom tugom i zamišljaj svoju djecu ljepšom nego što su bila, a ubojicu okrutnijim, nego što je. Što veći je gubitak, veća je snaga mržnje. To ponavljaj u sebi, i naučit ćeš mrziti.

ELIZABETA

Moje su riječi tupe.

MARGARETA

Nesreća ih obrusi pa će biti kao moje.

VOJVOTKINJA OD YORKA

Zašto uopće pričamo? Zašto uopće puniti svijet riječima?

MARGARETA

Riječi, riječi... Privremene odvjjetnice tuđih jada, zračne nasljednice razbaštinjenih radosti, nemoćne glasnice neophodnih katastrofa...

ELIZABETA

Unatoč svemu... neka se prošire, premda ničem drugom ne služe, smiruju nam barem duše.

VOJVOTKINJA OD YORKA

Ako je tako, dahom gorkih riječi ugušit ćemo moga sina.

MARGARETA

U slučaju da se reinkarniram, htjela bih se vratiti kao smrtonosni virus i riješiti problem vaše prenaseljenosti.

SCENA 11 – BUBNJEVI I TRUBE: ULAZI RICHARD III.**VIDEOTEKST 11.4.4:**

R3: 4.4

Bubnjevi i trube. Ulazi Richard III. s vojskom.

RICHARD

Tko zadržava kralja u pohodu?

VOJVOTKINJA OD YORKA

Ona koja se kaje što te nije ubila u svojoj utrobi i spriječila sva klanja koja si počinio.

ELIZABETA

Zlatnom krunom ih sakrivaš. Gdje su moja djeca?

VOJVOTKINJA OD YORKA

Gdje je naš Clarence? I njegov sin?

RICHARD

Trube! Udarite po bubnju da Bog ne sluša ove klevetnice koje vrijeđaju izabranika Božjeg. Ajmo! *(Bubnjevi i trube.)* Budite uljudne i lijepo mi se obraćajte, inače ću vas ušutjeti ratnom bukom.

VOJVOTKINJA OD YORKA

Jesi li moj sin?

RICHARD

Jesam. Hvala vama, ocu i Bogu.

VOJVOTKINJA OD YORKA

Onda me slušaj.

RICHARD

Očito sam se uvrgao na tebe kad prijekore ne trpim, draga majko.

VOJVOTKINJA OD YORKA

Moje riječi bit će nježne i blage.

RICHARD

I kratke, molim. Žurim.

VOJVOTKINJA OD YORKA

Žuriš? Ja te čekam ovdje u mucu i tjeskobi.

RICHARD

Zar nisam došao da te utješim?

VOJVOTKINJA OD YORKA

Bog zna da si došao na svijet da mi ga pretvoriš u pakao. U teškoj sam te mucu rodila; tvoje djetinjstvo bilo je bezobrazno i tvrdoglavo, tvoja adolescencija divlja, drska, nasilna i gnjevna, tvoja zrelost ohola, lukava, podla i krvava; mirnija, ali još pogubnija – u mržnji ljubazna. Jesi li mi ikad pružio trenutak sreće?

RICHARD

Samo tada kad nisi bila sa mnom. Ako te pogled na me vrijeda, majko, idem.

VOJVOTKINJA OD YORKA

Posljednji put razgovaram s tobom. Nek ti moja kletva bude u ratu još teži teret od sve te tvoje bojne opreme. Kao što si krvav ti, znaj, tvom životu krvav bit će kraj.

(Richard je nasilno gurne u stranu.)

ELIZABETA

Ja imam više razloga za kletve, ali manje snage...

RICHARD

Samo malo, želim razgovarati s tobom.

ELIZABETA

Sinova kraljevske krvi više nemam, da bi ih mogao ubiti, a kćeri neće biti nikad više tužne kraljice.

RICHARD

Pa da! Imaš kćer, Elizabetu.

ELIZABETA

I zato mora umrijeti?

RICHARD

Kraljevske je krvi.

ELIZABETA

Upropastit ću je, lišiti ljepote, oklevetat ću se za preljubnicu. Da klanje izbjegne, reći ću da nije Edwardova kći.

RICHARD

Nema potrebe. Kraljevski rod jedino je što je štiti.

ELIZABETA

Kako je i njenu braću.

RICHARD

Za to nije kriv rod, nego zvijezde, nisu im bile naklonjene.

ELIZABETA

Ne, zli ljudi su za to krivi.

RICHARD

Nitko ne može izbjeći sudbinu.

ELIZABETA

Istina, ako sudbina znači bijeg od milosti. Sudbina bi mojoj djeci dala ljepšu smrt da je tebe ljepšim životom blagosloвила.

RICHARD

Govoriš kao da sam ja ubio vlastite nećake.

ELIZABETA

Tko onda? Ti si kriv, tko god da ih je ubio. Da očaj nije zagušio moj bijes, zarila bih ti nokte u oči...

RICHARD

Za svoju sreću u ovim krvavim ratovima, za svoj uspjeh u ovom opasnom pohodu, želim vama i vašima više sreće, nego što sam vama i vašima zla učinio.

ELIZABETA

Kojeg dobra bi ti mogao skrivati?

RICHARD

Napredovanje tvoje djece.

ELIZABETA

Do stratišta da izgube glave.

RICHARD

Do bogatstva i dostojanstva, do najviših položaja zemaljske slave. Sav svoj sjaj, sebe i sve što imam, poklonit ću jednom tvom djetetu.

ELIZABETA

Kakvo dostojanstvo, kakvu veličinu ti možeš ponuditi mom djetetu?

RICHARD

Iz dubine srca volim tvoju kćer.

ELIZABETA

Bez srca bih rekla.

RICHARD

Kako?

ELIZABETA

Da bez srca voliš, kao što si volio njenu braću.

RICHARD

Svim srcem volim tvoju kćer. Želim se oženiti njom i učiniti je engleskom kraljicom.

ELIZABETA

Ne znam kako ćeš to postići.

RICHARD

Ti mi reci, ti ju znaš.

ELIZABETA

Da probudiš ljubav u njoj, ispričaj joj sva svoja dobra djela. Reci da si smaknuo njene stričeve i njoj za ljubav još njenu tetu Anu.

RICHARD

Tako je neću dobiti.

ELIZABETA

Drugog puta nema. Zapravo, ima: uđi u tuđu kožu da ti ne budeš ti.

RICHARD

A, ako sam to učinio zbog nje?

ELIZABETA

Mrziti će te još više jer si ljubav krvlju kupovao.

RICHARD

Što bilo, bilo je. Ne možemo to promijeniti. Čovjek često djeluje impulzivno, a kad ima vremena i razmisli, bude mu žao. Ako sam tvoje sinove lišio kraljevstva,

tvoja će ga kćer dobiti kao odštetu. Ako sam te lišio plodova tvoje utrobe da ti povećam žetvu, nove ću s tvojom kćeri začeti. Kad je ljubav u pitanju, baka nije ništa manje nego majka. Unuk je kao vlastito dijete, samo stupanj niže. Isto meso, ista krv, ista briga, sve osim jedne bolne noći rađanja. Tvoja su ti djeca bila muka u mladosti, moja će ti biti utjeha u starosti. Izgubila si samo sina kralja, al' za to će ti kćer bit' kraljica. Ne mogu se iskupiti onako kako želiš pa barem prihvati ljubav koju mogu dati. A tvog sina Dorseta, ta lijepa veza će ubrzo dozvati kući da napreduje i bude čašćen. Ponovno ćeš biti majka kralja i sve ruševine nemirnih vremena obnovit ćemo dvostrukim bogastvom zadovoljstva. E, pred nama je još mnogo lijepih dana!

Suzne kapi koje si prolila, pretvorit će se u bisere koji će ti vratiti zajam ljubavi uz kamatu od deseterostrukog prihoda sreće. Idi, mila majko, idi svojoj kćeri. Svojim iskustvom ohrabri njenu sramežljivost, u mekom srcu joj zapali san o vlasti i uputi je u tihe, slatke, bračne slasti. A kad kaznim sav taj pobunjenički šljam slavljeničkim vijencem okićen, kćer ću ti povesti u pobjedničku postelju i sama će bit pobjednica.

ELIZABETA

Da joj kažem da je želi očev brat, ili možda stric, ili čak onaj koji je poklao njenu braću i stričeve? U čije ime da je snubim?

RICHARD

Reci joj da engleski mir ovisi o toj svezi.

ELIZABETA

Kojeg će ona kupiti kroz neprestani rat.

RICHARD

Reci joj da ju snubi kralj.

ELIZABETA

Mačem je zavodi i zlostavljanjem osvoji.

RICHARD

Kaži joj da će biti savršena kraljica.

ELIZABETA

I da će plakati uz prijestolje, kao ja.

RICHARD

Reci joj da ću je zauvijek ljubiti, vjerno do kraja njenih nježnih dana. Kaži joj da je njezin kralj sluga njene ljepote.

ELIZABETA

A tvoja sluškinja prezire takvu čast.

RICHARD

Ne šteti riječi kad je budeš snubila za mene.

ELIZABETA

Što je iskreno, treba reći kratko.

RICHARD

Onda joj kratko reci da je volim.

ELIZABETA

Kratko i nepošteno, to je prostakluk.

RICHARD

Tvoji razlozi su žustri, a plitki.

ELIZABETA

Duboki su i tvrdi kao moja mrtva djeca.

RICHARD

Prošlost je prolog. Zaklinjem se...

ELIZABETA

Na što ćeš se zakleti?

RICHARD

Na budućnost.

ELIZABETA

Prošlošću si je zlostavio.

RICHARD

Neka se protivim samom sebi ako čistog srca i pobožnim namjerama ne prosim sada tvoju prelijepu kćer! Bez nje će se na ovu zemlju nadviti na mene i na tebe, na nju i na sve – smrt, pustošenje i propast. Samo ovaj savez će to spriječiti. Zato, draga majko, tako ću te sada zvati – mogu li te tako zvati? – govori u moje ime. Reci joj tko sam, ne što sam bio, što dobro činim, ne što sam učinio. Objasni joj nužnost i stanje stvari i da se ovdje radi o državnim pitanjima.

ELIZABETA

Muža i sina si mi ubio!

RICHARD

I pokopao ih u maternici tvoje kćeri, ali u tom mirisnom gnijezdu će se ponovno roditi tebi u radost. I bit ćeš opet sretna majka.

ELIZABETA

Dobro.

RICHARD

Zaista? Mogu se nadati?

ELIZABETA

Svi se nadaju, zar ne?

(Elizabeta ode.)

RICHARD

Samilosna ludo, glupa i kolebljiva ženo! Uzet ću bratovu kćer ili mi kraljevstvo stoji na krhkom staklu. Njenog brata u grob – nju u svoju postelju!

Trube! Bubnjevi! Ajmo! Za dom ----- !

(Odlazi u borbu.)

ELIZABETA

Krivo ste me procijenili... Živim od kruha poput vas, ćutim potrebe, kušam bol, trebam prijatelje... i ako sam tome podložna, kako mogu biti kraljica?

(Pozove Elizabetu ml.)

Biti kraljica ili ne? To je uvijek bilo pitanje. Jedno i jedino, lišeno svake metafizike.

Sada veća sam od kraljice, jer dok sam bila kraljica, ulizivali su mi se tek podanici, sada sam podanica, a ulizuje mi se kralj.

(Elizabeti ml.) Moje prijestolje će sada biti tvoje. Da ja, koja ništa nemam, ništa ni ne želim, a ti, koja ćeš imati sve, i u svemu uživaš. *(Elizabetu ml. ode.)*

Kad sam bila kraljica, zbog izdaja željela sam biti sluškinja, a bijeda me je uvjerila da je bolje biti kraljica. I opet sam kraljica. Te pomislim kako su me svrgnuli... i opet sam ništa. Ali što god jesam, ni ja, niti bilo tko, neće naći mira dok mu ne svane da je zapravo ništa, nizašto. Čitav svijet nizašto.

SCENA 12 – ČITAV SVIJET NIZAŠTO

VIDEOTEKST 12.4.5:

R3: 4.5

Lord Stanley šalje vijesti Richmondu čija vojska kreće prema Londonu. Stanley ne želi pomoći jer Richard drži njegovog sina Georgea kao taoca.

VIDEOTEKST 12.5.1:

R3: 5.1

Buckingham je odveden na pogubljenje.

VIDEOTEKST 12.5.2:

R3: 5.2

Richmond i njegova vojska marširaju protiv Richarda.

VIDEOTEKST 12.5.3:

R3: 5.3

Richarda i Richmonda u snu posjećuju duhovi Richardovih žrtava, proklinju Richarda i navijaju za Richmonda. Richmond i Richard pripremaju se za bitku.

VIDEOTEKST 12.5.4:

R3: 5.4

Richard je u bitki oboren s konja i prijeti mu poraz.

VIDEOTEKST 12.5.5:

R3: 5.5

Ulaze Richard i Richmond. Bore se. Richmond ubija Richarda i dobiva krunu koju će nositi kao kralj Henry VII. Njegov nadolazeći brak s Elizabetom mlađom se slavi kao kraj Ratova dviju ruža i početak doba “glatkog mira”.

SCENA 13 – ULAZI RICHMOND: HENRY VII.**VIDEOTEKST 13.1:**

R3: 5.5

Ulazi Richmond noseći krunu, zajedno s drugim plemićima i vojnicima.

HENRY VII.

Rat je gotov. Krvavi pas je mrtav!

ELIZABETA

Ovaj znak sam kraljevski davno ugrabljen, sad otrgnula s mrtvog čela krvnika da njime tvoje okrunim. Nosi ga, uživaj i iskoristi.

HENRY VII.

Razglasite milost dezerterima koji nam se pokorni žele vratiti. Ujedinit ćemo crvenu i bijelu ružu: Engleska je već predugo luda, samoozljiježivala se godinama. Brat je slijepo bratsku krv

prolijevao, otac je u bijesu sina, a sin pod prisilom je klaao oca. I tko je kriv?

MARGARETA

Za nas će ta pitanja uvijek biti nepodnošljiv teret. Kad je počeo naš pad? Kad je zapravo započela povijest naše propasti? Tko ju je počinio? Tko je kriv?

HENRY VII.

Mi sami, Lancasteri i Yorci na smrt razdvojeni. Sada, po blagoj Božjoj volji, pretilina naše zemlje platit će nam cijenu truda. Spojit će se dva nasljednika prava, jedne i druge kuće kraljevske, Richmond i Elizabeta mlađa ...

(Pristupi mu Elizabeta mlađa kao mladenka i pruži mu ruku.)

Neka Bog obdari plodove naše ljubavi blagoslovljenim glatkim mirom koji dolazi, i radošću, i obiljem i srećom! Otupi mačeve izdajnicima koji žele vratiti dane kad je ova zemlja plivala u krvi! Neka ne bude živ da ga cvat ove zemlje hrani, tko mir ove lijepe zemlje izdajom rani! Iscijelile su sada rane ljute, što građanski je rat ih zadao, i opet nam je mir zavladao. Od Tudorova se sunca sada prometnula u žarko ljeto zima naših jada... Vijenci sad pobjednički nam rese čela, a mačevi okrhani tek su uspomena. Tad bura rata – sad raskoš zabava. Tad omraženi marš – a sada slast.

SCENA 14 – NAKLON**VIDEOTEKST 14.1:****Elizabeta Woodville (1437. – 1492.)**

Kasnije poznata kao Elizabeta Grey, bila je engleska kraljica od svog braka s kraljem Edwardom IV. do njegove smrti. Elizabetin prvi brak bio je s maloljetnim pristašom kuće Lancaster, Johnom Greyem. On je poginuo u drugoj bitki kod St. Albansa, ostavljajući Elizabetu kao udovicu i majku dvaju sinova. Njezin drugi brak s Edwardom IV. postao je cause célèbre jer je dolazila iz nižeg plemstva bez velikih posjeda, a vjenčanje je sklopljeno u tajnosti. Nakon smrti svog supruga, ostala je politički utjecajna. Njezin sin je nakratko proglašen engleskim kraljem Edwardom V. dok ga nije svrgnuo s vlasti Richard III. On i njegov brat su ubrzo nakon toga nestali. Pretpostavlja se da su ubijeni.

VIDEOTEKST 14.2:**Vojvotkinja od Yorka / Cecily Neville (1415. – 1495.)**

Bila je supruga Richarda, vojvode od Yorka (1411. – 1460.), i majka dvaju engleskih kraljeva, Edwarda IV. i Richarda III. Njezin suprug bio je vodeći pretendent na englesko prijestolje iz kuće York tijekom razdoblja Ratova dviju ruža. Njihov sin preuzeo je prijestolje kao Edward IV. Ukupno su Cecily i Richard imali trinaestero djece, uključujući Edwarda IV., Georgea, vojvodu od Clarencea, i Richarda III., a samo jedan sin i unuka umrli su prirodnom smrću. Cecilyna unuka, Elizabeta od Yorka, udala se za Henryja VII. i pomogla nastanku dinastije Tudor. U to vrijeme

Cecily je svoj život posvetila vjerskim dužnostima i stekla je ugled zbog svoje pobožnosti.

VIDEOTEKST 14.3:**Richard III. (1452. – 1485.)**

Također znan kao vojvoda od Glouceстера, bio je posljednji plantagenetski i jorkistički engleski kralj. Uzurpirao je prijestolje svog nećaka Edwarda V. i poginuo u porazu od Henryja Tudora (Henryja VII.) u bitki kod Bosworth Fielda. Gotovo 500 godina nakon njegove smrti prikazivan je kao najgori i najjuvnutiji od svih kraljeva. Njegovi moderni branitelji tvrde da je bio žrtva tudorske propagande i nastoje ga preinačiti u prosvijećenog renesansnog vladara. Iako je svojim značajnim doprinosom reformi pravosuđa pomogao siromašnima koji traže pravdu, Richard je sasvim sigurno ubijao da stekne krunu. Njegovi nedavno pronađeni zemaljski ostaci ispod parkirališta u Leicesteru potvrđuju da je doista patio od izobličjenih leđa. Time se otklanja sumnja da su njegovi neprijatelji zlonamjerno dodali deformitet na njegov opis i portrete.

VIDEOTEKST 14.4:**Anne Neville (1456. – 1485.)**

Bila je kći Richarda Nevillea, grofa od Warwicka i Salisburija. Otac ju je kao četrnaestogodišnju djevojčicu zaručio za princa Edwarda, sina jedinca svrgnutog kralja Henryja VI. i Margarete od Anjoua. Brak je trebao zapečatiti savez s Lancasterima i zaustaviti Rat dviju ruža. Nakon smrti princa Edwarda i poraza Lancastera u bitci kod Tewkesburija,

Anne se udala za Richarda, vojvodu od Glouceстера. Postala je kraljica kada je Richard preuzeo prijestolje, nakon izjave da su djeca Edwarda IV. i Elizabete Woodville izvanbračna. Anne je umrla pet mjeseci prije svog muža, a njezino jedino dijete, Edward od Middlehama, umrlo je u dobi od sedam godina.

VIDEOTEKST 14.5:**Margareta od Anjoua (1430. – 1482.)**

S petnaest godina udala se preko opunomoćenika u Nancyju za Henryja VI. i okrunjena je iste godine. Nastojala je udružiti kralja i sebe sa strankom Beaufort–Suffolk, a poslije Suffolkovog pada oslanjala se na Somerseta kojega je oslobodila iz zatvora. Nije uspjela postati regenticom tijekom Henryjeve nesposobnosti i postala je ogorčena protivnica Yorka. Poražena je kod St. Albansa gdje je Somerset ubijen. Nakon Henryjeva poraza kod Northamptona, potražila je utočište u Walesu i Škotskoj. Izvojevala je pobjedu kod Wakefielda i kod St. Albansa. Poražena je i zarobljena u Tewkesburyju gdje joj je ubijen sin. Bila je zatvorena pet godina, a zatim poslana u Francusku gdje je umrla u siromaštvu. Ne postoje nikakvi zapisi o njezinoj sahrani, vjerojatno, jer se nitko nije potrudio da ih zapiše.

SCENA 15 – EPILOG**VIDEOTEKST 15.1:**

[[I]z dana u dan postaje sve očiglednije da [žene u fikciji] nikako nisu ono za što se izdaju. Neke su očito prurušeni muškarc, druge predstavljaju ono što bi muškarc htjeli biti, ili su svjesni da nisu, ili opet utjelovljuju ono nezadovoljstvo i očaj koji pogađaju većinu ljudi kada razmišljaju o žalosnom stanju ljudske rase. Izbaciti i ugraditi u osobu suprotnog spola sve ono što nam nedostaje u nama samima i što želimo u svemiru i mrzimo u čovječanstvu, dubok je i univerzalan instinkt i kod muškaraca i kod žena. Ali iako pruža olakšanje, ne vodi do razumijevanja.

Virginia Woolf: Muškarc i žene (1920.)

URED RAVNATELJA

RAVNATELJ
Paolo Tišljarić

VODITELJICA UREDA RAVNATELJA
Tonka Muslić

TAJNIK USTANOVE
Dražan Jurković

VODITELJICA RAČUNOVODSTVA
Jadranka Rosić

GLAVNI RAČUNOVOĐA
Mirjana Civadelić

VODITELJ ODNOSA S JAVNOŠĆU I
PRODAJE
Nikša Sentić

KOMERCIJALISTICE
Zrinka Dropulić
Katija Čupić

KAZALIŠNI UMJETNICI:

Bojan Beribaka

Izmira Brautović

Angela Bulum

Zdeslav Čotić

Edi Jertec

Jasna Jukić

Nika Lasić

Boris Matić

Anamarija Obradović

Frane Perišin

Hrvoje Sebastijan

Mirej Stanić

Marija Šegvić

Srđana Šimunović

Glorija Šoletić

Branimir Vidić

TEHNIČKA SLUŽBA

VODITELJICA TEHNIČKE SLUŽBE
Edita Prizmić Čular

KOORDINATORICA TEHNIČKE
SLUŽBE
Nikolina Jovanović

INSPICIJENTICE
Anita Bubalo
Ivana Ljepotica

MAJSTOR POZORNICE
Asim Arslanagić

MAJSTOR TONA
Maro Zajec

VODITELJ RASVJETE
Silvio Giron

MAJSTOR RASVJETE
Antonio Ljubojević

MAJSTORICA KROJAČKE RADIONICE
Jelka Grljević

ŠMINKA I FRIZURA
Marija Jozipović
Manuela Kavain
Ivana Pleša

REKVIZITERKA
Stela Đurović

GARDAROBJERKA – ŽENSKA
GARDEROBA
Aida Macheido

GARDAROBJERKA – MUŠKA
GARDEROBA
Manuela Kavain

TEHNIČAR TONA I RASVIJETE
Dragan Pantović

TEHNIČARI POZORNICE
Borivoje Ljubojević
Amir Habdul
Antun Zanini

DOMAR I NABAVA
Marko Borovina Lušica

PORTIRI
Ivo Leto
Rabija Hajdarović

ČISTAČICE
Dragana Pavlović
Nike Glumac Jelčić

NASLOV
KRALJICE

IZVAČ
Kazalište Marina Držića
Kovačka 1, 20000
Dubrovnik - HR

ZA IZDAVAČA
Paolo Tišljarić

UREDNIKA
Ana Lederer

GRAFIČKI DIZAJN I PRIJELOM
Studio Bonsenjo
Tihomir Filipec

FOTOGRAF PREDSTAVE
Aljoša Rebolj

TISAK
Alfa 2 d.o.o.

NAKLADA
100

COPYRIGHT
Kazalište Marina Držića

Dubrovnik - HR. Ni jedan dio
ove knjige ne smije se umnažati,
fotokopirati niti na bilo koji drugi
način reproducirati bez nakladnikovog
i autorovog pisanog dopuštenja.

KMD
KAZALIŠTE MARINA DRŽIĆA

45

PRATITE
FACEBOOK.COM/KMD.DUBROVNIK
INSTAGRAM.COM/KMD.DUBROVNIK
YOUTUBE.COM/KMDUBROVNIK

“[K]ad žena ne bi postojala nigdje osim u fikciji koju pišu muškarci, netko bi mislio da je ona biće od velikog značaja, vrlo raznolika, junačna i zla, sjajna i prljava, beskrajno lijepa i nevjerojatno gadna, velika poput muškarca, neki bi pomislili i veća. Ali, to je žena u fikciji. U stvarnosti nju su zaključavali, tukli i bacali u zid. [...] Imaginativno, ona je od najveće važnosti, praktično, ona je potpuno beznačajna. Ona prožima poeziju od korica do korica; ona je sve samo nije odsutna iz povijesti. Ona dominira životima kraljeva i osvajača u fikciji; u stvarnosti je bila robinja svakog dječaka kojoj su roditelji natjerali prsten na prst. Neke od najnadahnutijih riječi i najdubljih misli u književnosti padaju s njezinih usana; u stvarnom životu jedva da je znala čitati; jedva slovati; i bila je vlasništvo svoga muža. [...] Sigurno smo to neobično čudovište izmislili, čitajući najprije povjesničare, a zatim pjesnike; crv s orlovskim krilima; duh života i ljepote koji u kuhinji reže slaninu. Ali ta čudovišta, iako zabavna u mašti, u stvarnosti zapravo ne postoje.”

Virginia Woolf: Vlastita soba (1929.)